



# Normal a Kasasaad para kadagiti Ubbing ken Dagiti Agtutubo nga addaan sadinong ti Pangtaripato

---

Bayabay para kadagiti Naala a Mangted  
Taripato ken Dagiti Mangpapaay ti  
Panangtaripato a Institusyon nga addaan iti  
Risonable ken Naalluad a Pagtuladan ti  
Panangpadakkel ti Annak

**Normal a Kasasaad ken Kinatao- Apay nga nasken dagitoy para  
iti ubbing ken agtutubo sadjay sadinong ti Fasilidad a  
Pangtaripato**

Agappu iti kadawyan a perspektino iti ubbing ken panagtaeng dagiti bumarito/bumalasang, iti “normal a kasasaad” ket maytulad iti koleksyon iti taw-tawen ken maykannatup a aktibidades, padas, ken oportunidad nga mangbubukel iti inaldaw-aldaw a panagbiag ti agtutubo nga maingel a maawaten kas “normal a kasasaad” ket kritikal a parte iti nasalun-at a panagtaeng iti ubbing ken dagiti bumarito bumalasang. (Center for Study of Social policy, 2014).

Dagiti tipikal ken natural nga araramiden ti maysa a pamilya kadagiti sarili da nga annak ken bumarito bumalasitang ket isu met ti kasapulan nga taginayunen dagiti ubbing sadinong ti fasilidad a pangtaripato tapno agballegi da iti biag. Dagiti agdama nga positibo a koneksyon iti pamilya ket mangted kas **kayramanan a mangprotekta** laban ti peggad ti salun-at nga mabalin nga maala ti agtutubo (Moretti & Peled, 2004). Uray pay nu ti kababaen iti relrelasyon dagiti bumarito bumalasitang ti pamilya da ket agbalbaliw, iti panagtultuloy ti konkasyon a pampamilya ken iti natalged nga emosyonal a pundasyon ket nasken latta para iti positibo a pannakasucog. (Howe, et al., 1999). Ket kasta met, iti panagpartisipar ti ekstrakurikular ken sosyal a aktibidades ket mabalin ng epektibo nga makapagpabaliw iti kurso ti panangbiag ti adu nga agtutubo ken mangisagana kadakwada iti naballegi a panagtransisyon iti panagtaeng.

Nu dagitoy nga agtutubo ket saan a makapagpartisipar kadagiti aktibidades nga kasapulan a pannakasucog, isuda ket saan a nakaysagana para iti biag kas nataengan. Adu nga agtutubo nga timmaeng iti sadinong ti fasilidad a pangtaripato ket nakapadas ti kaawanan ti trabaho wenno agkurang nga sweldo, kaawan paglinungan, ken pannakabalud. (<http://www.jimcaseyyouth.org/about/aging-out>)

Dagiti panagadal panggep iti utek dagiti bumarito bumalasitang ket mangpanecnec nu apa nga dagitoy nga padas ken relasyon ket perm inga kritikal para iti pannakataeng dagiti agtutubo. Iti pannakasucog ti utek kabayatan ti panangbarito balasitang ket kasingpateg dagiti pannakasucog a mangyar-ari iti kinabing. Dagiti pisolohikal a pannakasucog ket mangyar-ari iti frontal lobe a parte ti utek dagitibumarito bumalasitang particular iti ayan ti prefrontal cortex, nga isut makinkontroloda iti panagrason, panagplano, panagdesisyon, panangukom, ken dagiti panangkontrol. Umalalis dagiti kemikal iti utek kabayatan iti panawen ti pannakasucog, nga mangted iti agtutubo iti pannakabael nga kasapulan da tapno mangipadas dagiti araramiden ken responsibilidad dagiti nataengan. Kayramanan, dagiti agtutubo ket nagagar, mabalin da nga makapadas ti panagbaliw-baliw ti ricna, ken kayatanda nga mangsukisok ti baru nga padpadas tapno padasen ti kabaelan da nga agwayas.

Iti pannakasucog iti utek dagiti bumarito bumalasitang ket makayted ti “tawa ti oportunidad.” Kas dagiti relasyon ket tulbek ti positibo nga nasapa nga pannakasucog iti pannakaubing, dagiti relasyon ket agtultuloy latta nga napateg iti panangtaeng. Dagiti

## **NORMAL A KASASAAD DAGITI UBBING KEN AGTUTUBO SADJAY SADINONG TI FASILIDAD A PANGTARIPATO**

---

naala nga mangted taripato ket agkasapul iti tulong ti agtutubo nga mangiturong iti oras a panagtransisyon gapu iti panangted kadakwada ti “normal” nga padas ken mangitulog kadakwada nga mangpanunot dagiti panagdesisyon ti biag (Henderson, 2011; Farruggia, 2006).

Mayraman pay, dagiti ubbing ken agtutubo nga addaan iti fasilitas pangtaripato ket agkasapul a makapadas ti normal a kasasaad tapno kasta ket makaaramid da iti puunan a sosyal. Iti puunan a sosyal ket iti “kababalin nga maaramid gapu iti panagipaay ti puunan kadagiti relasyon kadwaan ti sabal inga tao gapu iti proseso ti panagtalec ken panangsupapak” (JLC, 2015).

### ***Pannakaawat:***

**“Maykannatup-tawen”** kayat na saw-en ket aktibidades wenno banag nga kadawyan nga mabalin iti ubing nga addaan ti pada nga tawen wenno tukad ti pannakataeng. Iti pannakayatuo ti tawen ket base ti pannakasucog iti kognitibo, emosyonal, pisikal, ken panagtigtignay a kababalin nga tipikal iti tawen wenno grupo ti tawen. Iti kaso ti espisipiko a ubing, dagiti aktibidades wenno banag nga mabalin para iti ubing ket nakabase ti tukad ti pannakasucog nga maabot ti ubing tapno madanon iti kognitibo, emosyonal, pisikal, wenno panagtigtignay a kababalin ti ubing.

**“Naala a Pamilya”** or **“Naala a mangted taripato”** kayat na saw-en ket iti pamilya wenno tao wenno opisyal nga naytudeng para iti grupo iti fasilitas para ti panangtaripato ti ubbing nga: (1) Lisensyado ti Department of Human Services nga mangted ti pansamantala nga natalged nga serbisyo panangtaripato para kadagiti ubbing nga masaksakop iti kababalin ti departamento ti out-of-home care.

**“Institusyon Panangtaripato ti Ubbing”** wenno **“fasilidad a pang-grupo”** ket kayat na nga saw-en nga dagiti anyaman a institusyon wenno fasilitas a pang-grupo nga lisensyado iti departamento, para iti gandat ti panakaawat ti innem wenno adadu pay nga saan nga agkakabagyan nga menor de edad nga ubbing para iti pansamantala nga panangtarabay, panangtaripato, ken panangaywan nga siaadaya ken ti ligal a manangtarabay da iti bente kwatro a basis para iti panangbayad ti kwarta.

**“Mangted taripato ti CCI”** iti daytoy a dokumento ket nangala iti depinisyon sadjay addaan-site nga mangted taripato ti CCC nga kayat na saw-en ket maysa a naytuding nga addaan-site nga naalluad a nagannak sadjay Child Caring a Institusyon (CCI). Sagtunggal maysa a CCI ket mangibaga ti maysa a tao nga isut agbalin a addaan-site nga “mangted taripato” nga responsable iti panagaramid ti naalluad a nagannakan nga desisyon para kadagiti sagtunggal maysa nga agtutubo sadinong iti taripato da. Amin nga shift ket kasapulan nga addaan iti naytudingan nga addaan-site nga mangted taripato nga nakaawat iti training panggep iti risonable ken naalluad nga pagtuladan ti panangpadakkel ti annak ken makabael nga agdesisyon panggep iti panagpartisipar dagiti agtutubo kadagiti aktibidades nga maykannatup iti tawen ken pannakasucog. Iti maysa a tao ket kasapulan nga maylasin kas mangted taripato, ket saan a komiti wenno opisina.

**“Tumutop a Imunidad”**-(kas naypakaawat iti HRS 346-17) Anyaman a naala mangted taripato wenno institusyon nga panangtaripato iti ubing ket mangruar ti copia ti

Nayrebiso 8/2017

## NORMAL A KASASAAD DAGITI UBBING KEN AGTUTUBO SADJAY SADINONG TI FASILIDAD A PANGTARIPATO

---

pagiwarnac nga sertipiko ti panangamong nga maykannatup kadaytoy a seksion ket maaddaan ti imunidad ti layabilidad a rebbeng iti aksyon a sibil nga para ti panangala iti danyos panggep ti dunor, papatay, wenno pannakaawan ti tao wenno sanikua nga nagresulta iti panangipalubos ti ubing nga mapan sinong fasilidad pangtaripato tapno makipartisipar kadagiti ekstrakurikular, panangpabaknang, kultural, wenno pannakikadwa nga aktibidades; nu la ketdi iti panangpalubos ket maysang-ayon iti risonable ken naalluad nga pagtuladan ti panangpadakkel ti annak kas naypakaawat sadjay Kodal iti Estados Unidos Titulo 42 Seksyon 675 (10) (A).

**“Risonable ken naalluad nga pagtuladan ti panangpadakkel ti annak”** kayat na nga saw-en ket pagtuladan nga pakakitaan ti naalluad, ken nainsiriban nga panagdesisyon ti nagannak tapno mamentenar iti salun-at, kinatalged, ken casayaatan a gungonna para iti ubing habang pappapigsaen ti nakem iti ubing para iti emosyonal na a panagdakkel, nga masapul nga usaren iti naala a mangted taripato ken addaan-site nga mangted taripato ti CCI nu kitaen da nu mabalinen a palubusan iti ubing nga addaan sadinong taripato nga agpartisipar kadagiti ekstrakurikular, panangpabaknang, ken pannakikadwa a aktibidades.

**“Agtutubo”** iti daytoy nga dokumento ket maypakaawat nga dagiti agtutubo sadinong iti fasilidad a pangtaripato ket maytawag kas “agtutubo” ngamin ket iti kababalin a “normal” ket panggepen a saw-en ket makita isuda kas maysa tao ken saan a kas “ubing nga naypan iti panagtarpato”.

**“Boses ti Agtutubo”** maikkan iti agtutubo ti oportunidad ken suporta nga mangibaga dagiti kayat da, kasapulan, ken segga iti natalged a lawlaw. Dagiti boses ti Agtutubo ket kayraman iti agpaysu nga panagtulag ti agtutubo. <sup>i</sup>, nga isu ti oras nga dagitoy a agtutubo ket aktibo ken agpaysu nga makisali, mapapigsa, ken nasiglat maipapan iti isyu, proseso, wenno pasamac. Agbalinda nga naimbagyan-adbokeyt ken mangusar dagiti paglaingan da iti uneg ti balay, pampubliko nga lugar, ken personal a relasyon. Dagiti nataengan ket addaan da iti parte para iti Boses ti Agtutubo kas cadua nga mangipaay ti suporta kadagiti agtutubo. Dagiti nataengan ket manamnama nga mangpapigsa ti naimbagyan-adbokeyt, mangipaay ti suporta kadagiti agtutubo, ken mangtulong kadakwada nu oras nga kasapulan da ti tulong.

Nu dagiti agtutubo ket agbalin nga adbokeyt iti sarili da nga biag, manayunan dagiti oportunidad da nga agballegi ken makissayan dagiti napeggad nga tigtignay ken saan a mayat nga pili. Nu dagiti agtutubo ket mapapigsa ti nakem da ken makabael da nga mangusar dagiti boses ken mangawat ti suporta aggapu kadagiti nataengan tapno makaaramid ti desisyon ti bibiagda, agbalin da nga maaddaan kabaelan ken makaapekto pay daytoy iti panangdayaw da iti bagida. Iti agtutubo ket agkasapulan iti klase a suporta ken praktis nu isu da ket bamarito bumalasitangen tapno agbalin da nga nasalun-at a nataengan.

Dagiti agtutubo ket usaren da dagiti naimbagian-nga-adbokasiya da sadjay pagtaengan, eskwela, trabaho, healthcare, ken personal a relasyon. Dagiti sumagmamano nga pagtuladan dagiti agtutubo nga mangus-usar ti paglaingan da:

## NORMAL A KASASAAD DAGITI UBBING KEN AGTUTUBO SADJAY SADINONG TI FASILIDAD A PANGTARIPATO

---

Iti agtutubo ket kayatan na nga maddaan ti trabaho kalpasan ti eskwela na ken isuna ket madama nga agtawen 16, nakaragpat ti ligal a tawen tapno makapagtrabaho sadjay Hawaii. Saludsuden da ken iti naala a magted taripato ken social worker nu mabalin da nga makaala ti trabaho nga asideg ti eskwela da ken mangikari nga ngumato dagiti grado da ken makaurnong da iti sumagmamano nga kwarta nga maykabil da iti banko da.

Iti agtutubo ket mangayat nga mangipadas nga sumali iti drama sadjay eskwela da. Dumawat da ken ti naala da a mangted taripato ti suporta tapno mangbirok iti kasapulan da nga materyales para iti panag-awdisyon da ken panangdawat nga itulod isuda paapan ken paawid iti rehearsal nu nakasrek da iti dramang.

Iti agtutubo ket mangayat nga mangipadas nga agay-ayam ti basketbol para iti eskwela na. Sinaludsod na iti naala a mangted taripato ken social worker nu mabalin da nga makaala ti suporta iti panagbirok iti uniporme, gamit, ken panangdawat nga itulod isuda paapan ken paawid aggapu iti praktis.

(2012 Jim Casey Youth Opportunities Initiative Issue Brief)

**“Puunan a Sosyal”** ket iti kababalin nga maaramid gapu iti panagipaay ti puunan kadagiti relasyon kadwaan ti sabal inga tao gapu iti proseso ti panagtalec ken panangsupapak.

**“Normal a Kasasaad”** ket maypakaawat kadagiti agtutubo sadinong iti pangtaripato nga daytoy ket kayat na saw-en nga agbalin nga parte iti nataripato ken nasuporta a pamilya, mangpasucog ken mangpasayaat iti panaggagayyem, panakisali iti ekstrakurikular ken inaldaw a aktibidades, kababalin kas maysa nga tao ken saan a marca, ken pannakaaramid iti desisyon, panangpadas iti baru nga banag, ken nu dadduma panakaaramid ti panagkamalian. Iti pannakabael nga mangaramid iti panagkamalian ket maysa nga pagadalan ken saan a mausar kas rason tapno umikkat iti maysa a ubing/agtutubo.

**“Kayamanan a mangprotekta ”** dagiti mangted taripato ken addaan-site nga mangted taripato ket mangaramid ken mangitag-ay dagiti kayamanan a mangprotekta tapno makissayan dagiti insidente iti panagabusog ken panangliway ti ubing, dagitoy a kayamanan a mangprotekta ket:

- **Pannakapatibker ti Agtutubo**-tulongan iti ubing/agtutubo nga mangmanehar iti stress ken mangpaimbag ti abilidad da nga agkuti nu masangwan da iti makapastress, kapadasan, wenno di mapagkakaawatan; iti pagbanagan na ket personal a panagdakkel ken positibo nga panangbalaliw.
- **Sosyal a Koneksyon**-tulongan da nga maaddaan iti nasalun-at ken agnanayon a relasyon iti tatta-o, institusyon, komunidad, ken mapapigsa da nga agaramid iti napintas a desdesisyon.
- **Kinaririb ti Ubing & Pannakasucog iti Panagbarito balasitang**-awateng dagiti sabsabali nga aspto ti pannakasucog ti panagbarito balasitang; panangimplementar dagiti mayannatup nga pannakasuog ken konteksto para iti kamayatan a praktis ken panagtulong ti ubing/agtutubo nga maawatan dagiti agdama da nga pannakasucog.

## NORMAL A KASASAAD DAGITI UBBING KEN AGTUTUBO SADJAY SADINONG TI FASILIDAD A PANGTARIPATO

---

- **Dagiti Sosyal ken Emosyonal a Kabaelan iti Ubing** -panangtulong ti ubing/agtutubo nga suco gen dagiti kinalaing ken ugugali ket napateg para iti panangbuo iti napagwayas nga identidad ken panangisagan kadakwada para iti produktibo, responsible, ken napnapnecan a panagtaeng.
- **Sulido a suporta iti oras ti kasapulan** -panangtulong iti ubing/agtutubo tapno maawatan da dagiti kinapateg iti panangdawat ti tulong para iti sarili, panangawat iti kalidad a serbisyo nga naidisenyo tapno mapreserbar iti dignidad ti ubing/agtutubo, mangted ti oportunidad tapno masukog dagiti kinalaing, ken mangtag-ay iti pannakasucog ti nasalun-at a bagi ken panunot.

### Iti Linteg nga maykuna nga Preventing Sex Trafficking and Strengthening Families Act (Public Law 113-183)

Daytoy a paglintegan ket napirmaan tapno agbalin a paglintegan idi Septyembre 29, 2014, addaan iti panaggay-at nga padakkelen iti oportunidad para kadagiti ubbing/agtutubo sadinong iti fasilidad ti panangtaripato para iti maykannatup nga aktibidades kas field trips, panagturog ti sabali a pagtaengan, ken sabali pay a ekstrakurikular nga aktibidades. Dagitoy nga kapadasan ket mangpalubos kadagiti agtutubo nga mangpaimbag dagiti kinalaing da, bayat iti pannakasucog iti talento da, ken nasalun-at nga relasyon da kadagiti kakadwa da ken dagiti mangsupsuporta kadakwada nga nataengan. Baro nga kapadasan ken oportunidad –uray dagiti nasalun-at a panangpadas- makatulong kadagiti ubing/agtutubo tapno makita da ti kinasiasinnoda ken maaadal da dagiti importante nga kababalin iti panagdesisyon ken nu katnu da nga masuportaran iti mangaywan kadakwada nga naala a mangted taripato. Daytoy baro a paglintegan ket itudtuding na dagiti estado nga mangsuporta iti nasalunat nga pannakasucog dagiti agtutubo gapu iti panangimplementar iti pagtuladan iti “risonable ken naalluad a nagannak” para kadagiti desisyon nga maaramid dagiti naala nga mangted taripato ken addaan-site nga mangted taripato ti CCI.

## I. Panangipacat dagiti Risonable ken Naalluad nga Pagtuladan dagiti Nagannak

### 1. Naalluad nga Pagtuladan dagiti Nagannak

- Iti risonable ken naalluad a pagtuladan dagiti nagannak** ket pagtuladan nga pakakitaan ti naalluad, ken nainsiriban nga panagdesisyon ti nagannak tapno mamentenar iti salun-at, kinatalged, ken casayaatan a gungonna para iti ubing habang pappapigsaen ti nakem iti ubing para iti emosyonal na a panagdakkel, nga masapul nga usaren iti naala a mangted taripato ken addaan-site nga mangted taripato ti CCI nu kitaen da nu mabalinen a palubusan iti ubing nga addaan sadinong taripato nga agpartisipar kadagiti ekstrakurikular, panangpabaknang, ken pannakakikadwa a aktibidades.
- Iti panangyaplikar iti daytoy a pagtuladan ket agkasapul kadagiti naala a mangted taripato ken addaan-site a mangted taripato ti CCI nga maamwan ken maawatan da dagiti pagpigsan ken kasapulan dagiti

## NORMAL A KASASAAD DAGITI UBBING KEN AGTUTUBO SADJAY SADINONG TI FASILIDAD A PANGTARIPATO

---

ubbing/agtutubo nga naykabil iti sadinong ti panangtaripato. Dagiti naala a mangted taripato ken addaan-site nga mangted taripato ti CCC ket kasapulan nga agsao, agbasa, ken makisinnarita kadagiti ubbing da, ngem iti kasapulan nga maawatan dagiti naala a mangted taripato ken addaan-site nga mangted taripato ti CCC ket nu kasatnu da nga makisinnarita ket perm nga makaapektar iti pannakasucog iti ubing ti aspeto nga pangbokabulayo, pannakaawat ti Mabasa, ken pannakalaing nga agpapanunot nga kritikal.

- c. Sagtunggal maysa nga ubing/agtutubo sadinong iti taripato, uray anya pay ti lahi da, etnisidad, dacsangggasat, kinatao, ken relihiyon da, isu da ket addaan ti **paglintegan** nga agpartisipar iti maykannatup-tawen nga ekstrakurikular, panangpabaknang, ken sosyal a aktibidades.
- d. Amin a naala a mangted taripato ken addaan-site nga mangted taripato ti CCC ket kasapulan nga agusar iti risonable ken naalluad nga pagtuladan para iti panangpadakkel ti ubing tapno maamwan nu maikkan iti pammalubos dagiti ubbing nga agpartisipar iti ekstrakurikular, panagpabaknang, sosyal, ken kultural nga aktibidades.
- e. Dagiti naala a mangted taripato ken addaan-site nga mangted taripato ti CCC ket kasapulan nga mangsagana iti naaywan nga lawlaw nga mangpapgisa iti emosyonal nga panagdakkel ken mangted iti kas-pamilya a paset nu posible.
- f. Dagiti naala a mangted taripato ken addaan-site nga mangted taripato ti CCC ket kasapulan nga mangsistar kadagiti ubbing/agtutubo nga adda sadinong taripato gapu iti panangimplementar iti risonable ken naalluad nga panagdesisyon para iti panangpadakkel ti ubing nga mangsuportar iti salun-at, kinatalged, ken iti kasayaatan a gungona para iti ubing. Dagitoy nga desisyon ket kayramanan ti oportunidad para iti nasalun-at a panangpadas kadagiti banag kas pangarigan dagiti tipikal nga ar-aramiden dagiti nagannak ti ubbing nga awan sadinong ti fasilitas a panangtaripato. Iti protocol ket panggepen a mangitag-ay ti “normal a kasasaad” ken iti abilidad nga makisinnarita iti nasalun-at nga pannakasucog ken maykannatup nga aktibidades nga mangitag-ay met iti kina-tao ti amin nga agtutubo iti sadinong ti panangtaripato. Iti risonable ken naalluad a pagtuladan dagiti nagannak ket kasapulan nga isaalang-alang da dagiti nasalun-at nga panangpadas ti banag kas maysa nga parte iti panagdakkel.
- g. Dagiti naala a mangted taripato ken addaan-site nga mangted taripato ti CCC ket kasapulan nga mangipatakder iti supsuporta iti uneg ti pampamilyada, gagayyem, komunidad a netnetwork da tapno mangsuporta dagiti oportunidad a panagdakkel para kadagiti ubbing/agtutubo nga addaan sadinong ti taripato da.
- h. Dagiti naala a mangted taripato ken addaan-site nga mangted taripato ti CCC ket mangarammid ken mangtag-ay iti **kayramanan a mangprotekta** iti panangkissay iti insidente ti panangabuso ken panangliway kadagiti ubbing, dagitay **kayramanan a mangprotekta** kayramanan iti: kinatibker ti agtutubo, sosyal a koneksyon, kinasirib ti ubing & pannakasucog ti pinagbarito balasitang, dagiti sosyal ken emosyonal a kabaellan iti ubing, ken sulido a suporta iti oras ti kasapulan.

## **2. Dagiti banag a ikonsiderar iti Panangipacat dagiti naalluad P**

Nu usaren dagiti risonable ken naalluad nga pagtuladan dagiti nagannal, iti sagtunggal maysa nga naala ng mangted taripato ken addaan-site nga mangted taripato ti CCC ket kasapulan nga ikonsiderar da dagiti sumaganad:

- a. Iti tawen ti ubing, kinataeng na, ken tukad ti pannakasucog tapno mamentenar iti kabuklan nga salun-at ken kinatlaged iti ubing.  
**Kaspangarigan:** Uray nu iti ubing ket agtawen 14, addaan kadi iti PG-13 nga pabuya iti linaon nga saan nga makita ti ubing nga mad inga maad-addaan iti isyu ti tigtignay ken napigsa nga reaksiyon nga emosyonal?
- b. Iti potensyal nga pakayramanan ti pegpeggad ken ti pannakayannatup dagiti ekstrakurikular, panangpabaknagn, ken sosyal nga aktibidades.  
**Kaspangarigan:** Ana dagiti nagsinnablian iti panangpalubos iti agtutubo nga makisakay iti gayyem paapan eskwela vs. panangpalubos iti agtutubo nga makisakay iti gayyem nga mapan iti narabii a konsyerto?
- c. Iti kamayatan a gungona para iti ubing, base kadagiti impormasyon nga ammo iti naala nga mangted taripato ken addaan-site nga mangted taripato ti CCC.  
**Kaspangarigan:** Iti kasi agpaknag nga kamping nga napili ket rumbeng para iti kayat ti ubing ken isu it kayat na nga ubraen, wenno tapno maikkan iti naala nga mangted taripato ken addaan-site nga mangted taripato ti CCC iti “inana”?
- d. Iti kinapateg iti panangpapigsa ti emosyonal nga panagdakkel ti ubing.  
**Kaspangarigan:** Iti kadi panakaram iti soccer wenno futbol nga team ket makaytulog iti ubing tapno mapapogsa iti kumpyansa na iti bagi na ken masucog dagiti kinalaing nga kasapulan ti daytoy nga ubing?
- e. Iti kinapateg iti panangted ti ubing ti sangkamayatan nga kas-pamilya nga panagbiag nu mabalbalin.  
**Kaspangarigan:** Daytoy kadi ket dagiti itulok ti naala nga mangted taripato ken addaan-site nga mangted taripato ti CCC nga aramiden kaspangarigan iti agpapaysu wenno maampon na nga annak? Daytoy kadi ket mangatipa laeng iti aktibidades ken iti polisiya iti ahensia?
- f. Iti tigtignay, emosyonal, ken panangpadas-banag nga paspasamac iti ubing ken ti abilidad ti ubing nga matalged nga agpartisipar iti naybaga nga aktibidades.  
**Kaspangarigan:** Kas naamwan dagiti pasamac ti ubing ti araramid nga sekswal, iti kadi panangpalubos kanyana nga makipagkita nga awan kadwa na ket naalluad a desisyon? Iti kadi ubing ket nakaawat ti impormasyon wenno materyales tapno makaaramid iti maykannatup nga desisyon.
- g. Dagiti tarigagay ken interes dagiti agtutubo.  
**Kaspangarigan:** Iti agtutubo ket kayatan na nga agsakay ti iskeytbord. Kasatnu kabayag na nga agis-iskeytborden? Kasatnu nga maybaga ti banag kinatalged? Sadinno nga parte ti skate park nga mabaln nga agiskeytbord dagitoy nga agtutubo? Makasuot kadi iti ubing.agtutubo dagiti pangproteksyon nga maysuot?

**3. Panangital-o ti Panaginayon kadagiti Maykannatup ti Tawen nga Aktibidades ken panangtag-ay ni “Normal a Kasasaad”**

Iti panggep iti panangipacat ti risonable ken naalluad nga panangpadakkel annak iti konteksto iti pagsayaatan ti ubing ket iti mangbapad nga aramiden nga normal dagiti padas ti ub-ubbing ken agtutubo sadinong ti panangtaripato tapnon kasta ket maaddaaan da iti oportunidad ken kapadasan nga ti maub-ubra ti amin nga agtutubo tapno tanda nga isuda ket aaddaan iti nasalun-at nga panagubing ken panagbarito balasitang.

- a. Panangital-o iti ubing/agtutubo, nga nakadepende iti tawen ken kinataeng, tapno makikinnadwa kadagiti aktibidades kas sosyal ken ekstrakurikular nga aramid, panagaywan ti ubing, panangted serbisyo/panagadal wenno panagboluntaryo, bokasyonal nga oportunidad wenno trabaho, kontak ken iti miembro ti pamilya, ken naalluad nga panagusar iti selpon.
- b. Mangaramid ti risonable, maykannatup tawen nga curfew ken panangital-o ti panangsuot kadaytoy nga curfew.
- c. Panangpabulos nga agpartisipar iti maykannatup nga kompyuter wenno elektronik mga aktibidades, kayramanan iti panagusar selpon ken social media nga addaan iti pammalubos wenno panangkita ti naala nga mangted taripato ken addaan-site nga mangted taripato ti CCC.
- d. Ikkan dagiti ubbing/agtutubo iti oportunidad para iti sosyal ken panangliwliwa nga normal nga maar-aramid ti panagbiag. Iti ubing/agtutubo ket mabalin nga agatendar iti agpaknag nga aramid wenno dagiti naplano nga panagruar nga mangsuporta iti panangliwliwa ken normal nga aramid ti biag, basta la ketdi iti lisensyado nga naala nga mangted taripato ken addaan-site nga mangted taripato ti CCC ket determinado nga daytoy a panagruar ket natalged ken mayannatup.
- e. Bagaan iti agtrabtrabaho iti Child Welfare Services (CWS) kadaytoy nga agbaknag nga panagruar nga bumatyad iti duwawa nga rabii, sakbay nga mapasamac daytoy a panagruar.
- f. Aging sensitibo para kadagiti maibaga iti nagannak iti ubing panggep kadagiti aktibidades nga kayat nga pagpartisiparan iti annak da, ken nu possible, iraman isuda iti panagdesisyon.
- g. Iti panangkita dagiti nagtallikudan ng kasasaad ket saan a kasapulan tapno makapagpartisipar iti ubing ti normal nga eskwela wenno komunidad ken kultural nga aktibidades ken panagruar, kas fieldtrip ti eskwela, panakipagdate, panagcamping, ken panagruar nga agpaknag ken dagiti agpaknag nga aktibidades kadwa dagiti gagayyem, pamilya, eskwela, ken grupo sadjay simbaan.
- h. Siguradwen ti panangaramid iti maykannatup nga allowance ken mangital-o iti maykannatup nga panangmanehar ti kwarta.
- i. Siguradwen nga iti tukad ti kapadasan dagiti ubing/agtutubo kabayatan nga adda da sadinong iti panangtaripato ket tipikal iti tukad ti kapadasan ti siasinnuman nga ubing nga addaan ti pareho nga tawen.

## **NORMAL A KASASAAD DAGITI UBBING KEN AGTUTUBO SADJAY SADINONG TI FASILIDAD A PANGTARIPATO**

---

- j. Agbirok iti oportunidad nga mangisuro iti panagwaywayas agsipud iti kinaubing. Iti panangted pagpilian, panangital-o (risonable) nga panangpadas-banag ken iti panangipalubos iti ubing tapno makaaramid ti pagkamalian ket dalan amin nga maaramid ti nagannak tapno makatulong nga mangaramid dagiti paglaingan tapno aging possible iti pannakawaywayas dagitoy a ubbing.
  - 1. Panangawat nga iti panangbarito balasitang nga panangpadas-banag ket normal ken nasalun-at. Dagiti nataengan ket adda iti parte da iti panangprobinsar dagiti maykannatup nga gated ti panangiturong ken pagbeddeng, nga mangpalubos kadagiti agtutubo tapno makaaramid ken makaadal da kadagitoy a napagkamalian da sadinong iti natalged nga lawlaw.
  - 2. Dagiti ubbing/agtutubo ket saan nga dapat nga agbuteng nga maawanan ti lugar gapu laeng ta nagakamali da.

### **4. Panangkonsulta ken Panangsuporta**

Dagiti naala nga mangted taripato ken addaan-site nga mangted taripato ti CCC ket mabalin nga agkonsulta ti anyaman nga oras ken iti agrabtrabaho ti CWS ken sabali pay kabayatan iti proseso ti panagdesisyon nu isu da ket saan a sigurado wenno maulaw panggep iti panangyaplikar da dagitoy a pagtuladan. Kasapulan pay nga komunsulta da kadwa ti ubing/agtutubo ken iti team ti ubing (CWS trabahador, GAP, therapist etc.) nu iti tulong wenno panagsuro ket kasapulan nu kasatnu nga suportaran dagiti agtutubo nga addaan isyu maipanggep iti kultural, etniko, wenno panggep relihiyon nga identidad kas iti pasdec ti kinatao.

Dagiti naala nga mangted taripato ken addaan-site nga mangted taripato ti CCC ket masapul nga mangted iti nataripato, naalluad, ken saan-managdiskriminar nga lawlaw para iti agtutubo, ngem mangpapigsa nga mangala ti suporta nu kasapulan da.

### **5. Dagiti Imun-una nga Naybaba ti Korte a Paglintegan**

Iti desisyon ti mangted taripato ken addaan-site nga mangted taripato ti CCC panggep iti normal nga aktibidades ket saan mabalin nga maykontra kadagiti imun-una nga naybaba ti Korte a paglintegan. Kaspangarigan, nu iti korte ket nangibaba ti paglintegan panggep iti panagbisita kadwa iti nagannak ti ubing iti Sabado, iti normal nga maplano ken mapalubusan iti mangted taripato ken addaan-site nga mangted taripato ti CCC nga aktibidades ket saan mabalin nga mangbadek wenno mangturay kadagiti imun-una nga naybaba ti korte nga paglinteganen para iti pinagbisita iti Sabado.

Iti Departamento ket bagaan da dagiti naala nga mangted taripato ken addaan-site nga mangted taripato ti CCC kadagitoy nga naybaba ti korte nga paglintegan iti nabiit ken natiempuwan tapno kasta ket makapagplano iti naala a mangted taripato para iti ubing/agtutubo nga apagisu.

**6. Dagiti saludsod ket makaytulong kadagiti naala a mangted taripato nga nakadwaan iti normal a proseso iti panangaramid ti desisyon:**

- Daytoy kadi nga aktibidades ket mangitagtag-ay iti pannakasucog?
- Kasatnuk nga kaammo daytoy nga ubing/agtutubo?
- Iti ubing ko/agtutubok kadi ket nangipakita ti senyales ti panagtaeng para iti panangaramid ti desisyon nga mayannatup iti tawen/abilidad da?
- Ipalubos ko kadi nga iti sarilik nga ubing ket makipinnartisipar kadaytoy a aktibidades?
- Sino dagiti kasali kadaytoy a aktibidades?
- Iti ubing ko/agtutubok kadi ket makaawat iti medikal da nga kasapulan ken isuda kadi ket naaddaan bileg tapno maybaga ti sabal inga agkasapulan da iti tulong nu kasapulan?
- Daytoy kadi nga aktibidad ket adda iti makontra na nga naybaba ti korte nga paglintegan?
- Iti oras kadi iti daytoy a aktibidad ket makaistorbo iti panangbisita iti kabsat wenno nagannak, pannacadutoc iti pammagbaga wenno pannacadutoc iti doctor?
- Iti ubing ko/agtutubok kadi ket ammuna iti tumawag ken dagiti kasapulan na nga aramiden nu addaan iti naricut a panawen?
- Iti ubing ko/agtutubok kadi ket makaawat dagiti manamnama ti nagannak panggep iti curfew, naaprubaran ti naudi nga minute nga plano ken dagiti pabanagan nu saan nga sumurot kadagitoy a manamnama?
- Iti ubing ko/agtutubok kadi ket maprotektaran na iti bagi na?
- Nu kabaelan ken nu mayannatup, kinonsultak Kadin kadagiti nakayanakan nga nagannak iti ubing ko panggep iti kapanpanunotan/karirikna da panggep ti panangpartisipar iti daytoy a partikular nga aktibidad?
- Iti kadi normal a aktibidad ket maykontra iti plano para iti kinatalged ken daytoy kadi ket napagsaritaan da kadwa ti ubing/agtutubo?
- Adda kadi ammok nga matmateryales nga mabalin nga makatulong kadagiti naala a mangted taripato

**II. Dagiti Espesyal a Konsiderasyon para iti Panangipacat iti Risonable ken Naalluad nga Pagtuladan dagiti Nagannak**

Maysa kadagiti cababalin iti panagbarito balasitang ket iti panangsursur iti identidad ken rikna iti panakayram. Dagiti agtutubo ket araramiden da dagitoy gapu iti panagpartisipar iti aktibidades nga mangpabaknang iti talento ken interes

## **NORMAL A KASASAAD DAGITI UBBING KEN AGTUTUBO SADJAY SADINONG TI FASILIDAD A PANGTARIPATO**

---

da, ngem kasta met gapu iti panangbirok iti pannakaawat ken panangammo dagiti lahi, etnisidad ken relihiyon. Daytoy a panagsursor ket mabalin nga maaramid kas porma iti panagsursor wenno panagsaludsod ti sekswal ken kinatao nga identidad.

Dagiti sabali pay nga espesyal nga konsiderasyon para iti panangipacat iti risonable ken naaluad nga pagtuladan dagiti nagannak ket iti panangilasin ken panangikat dagiti balakid ti panagpartisipar iti mayannatup aktibidades para iti tawen ken pannakasucog nga masango dagiti partikular a grupo ti agtutubo. Kas pangarigan, dagiti agtutubo nga masicug wenno agpadpadakel ti ubing ken agtutubo nga addaan ti dacasanggasat ket mabalin nga agkasapulan iti maynayun nga suporta tapno makapagpartisipar iti mayyannatup ti tawen nga aktibidades. Iti panangilasin ken panangurnos kadagitoy a suporta ket parte ti panangipacat iti pagtuladan ken masapul nga maykabil iti plano a kaso.

### **1. Iti Boses ti Agtutubo**

Irespeto ti boses ti agtutubo ken addaan iti agtutubo ti linteg para iti natalged ken napagsuportar nga lawlaw kas maybaga ti isyu ti sekwalidad, carit nga kadwaan dacsanggasat ken nu siasinno da kas indibidwal. Panagsuportar iti agtutubo iti anyaman nga agdama nga padas ti biagda, panangawat kadakwada nu siasinno da ken panangtulong kadagitoy nga ubbing tapno mabirok da ti boses da. Dagiti naala a mangted taripato ken addaan-site nga mangted taripato ti CCI ket mabalin nga agkasapul nga mangtulong kadagitoy nga agtutubo tapno itag-ay dagiti bagida tapno malasatan dagitoy nga balakid nga mabalin nga mapadasan da iti biag da. Mabalin nga addaaan kasapulan nga mangdawat ti panagsursuro, suporta, ken/wenno pannakammo sadjay ruar tapno matulungan dagiti agtutubo.

### **2. Kultural a Pannakaammo**

Lahi ken Etniko nga Identidad:

Nu dagiti ubbing/agtutubo nga naggapu iti naduma duma nga lahi ken etniko nga naggapuan ket naykabil iti maysa nga fasilitas iti Child Caring nga Institusyon (CCI), iti naala a mangted taripato ken addaan-site nga mangted taripato ti CCI ket masapul nga maaddaan iti oras nga adalan ken suruan dagiti bagi da panggep iti kultura iti ubing/agtutubo. Daytoy ket mangpakita iti respeto saan laeng para ti ubing, ngem pati iti nakayanakan nga pamilya ti ubing.

Iti identidad ti agtutubo ket direkta nga nakakonekta iti kultural ken etniko na nga pinaggapuan. Iti maysa kadagiti dalan tapno masuportaran iti agtutubo iti panangarakup na iti kultural na nga identidad ket iti panangdayar na ken pananbigbig dagiti nangina nga aldaw, tradisyon, ritwal, kayat nga kankanen, ken dagiti nakaugalian nga mabalin nga parte iti kultural nga naggapuan. Dagiti naala a mangted taripato ken addaan-site nga mangted taripato ti CCI ket mabalin nga agpili nu umatendar iti nasponsoran-komunidad nga kultural

## **NORMAL A KASASAAD DAGITI UBBING KEN AGTUTUBO SADJAY SADINONG TI FASILIDAD A PANGTARIPATO**

---

nga pasamac, dagiti etniko nga araramid, arte ken musika nga fiesta, ken sabali pay nga selebrasyon ken pasamac nga makadayar dagiti etniko a identidad ti ubing.

### **3. Dagiti konsiderasyon ti panangtaripato ti Buok ken Kudil:**

Iti langa ket importante para kadatayu amin, kayramanan dagiti ubbing/agtutubo. Dagiti naala a mangted taripato ken addaan-site nga mangted taripato ti CCI nga mangaywan kadagiti ubbing iti naduma duma nga etnisidad, ket mabalin nga maaddaan iti praktis maipanggep iti boek ken kudil nga saan nga pada ken iti praktis da. Iti panagkonsulta iti asideg ken adayu nga miyembro ti pamilya da para iti panangbalacad kadagiti teknik ti panagaywan ket ti kasayaatan tapno makaala iti espisipiko nga sursuro panggep iti panagaywan iti boek, kudil, ken bagi ti ubing. Nu daytoy ket saan a possible, komunsulta iti maykannatup nga pagalaan konsulta kaspanangrungan doktor ti ubing, kosmetologist ken dadduma pay.

### **4. Relihiyon ken Espiritwalidad**

Iti panagpili ken pannakisali iti relihiyon ket kadawyan nga maikonsiderar kas maysa nga paglintegan nga maaddaan dagiti nagannak kadagiti annak da nga protektado iti konstitusyon ti US ken agtalinaed latta uray nu iti ubing ket sumrek iti sadinong ti fasilidad pangtaripato. Dagitoy a paglintegan ket saan nga limitado iti daytoy laeng a pagtuladan. Uray pay kasta, dagiti sumaganan nga prinsipyo ket kasapulan nga ipaypapuso dagiti agtutubo nu isuda ket agpartisipar kadagiti nainrelihiyonan nga aktibidades ken kayramanan dagiti agtutubo nga adda iti tagabantay ti mangted taripato sadjay ar-aramid dagiti relihiyoso nga tagabantay nga addaan-site nga mangted taripato.

- a. Iti nagannak ti ubing ket addaan ti paglintegan nga mangibaga dagiti kayat na panggep iti relihiyon, espiritwalidad, ken dadduma pay nga maykannatup nga aktibidades para iti ubing.
- b. Iti maykannatup ti tawen nga ubing ket mabalin nga agpili kadagiti relihiyoso wenno espiritwal nga aktibidad nga kayat na nga panakipartisiparan.
- c. Adda dagiti ubbing/agtutubo nga iti pamilya da ket awan ti kagustwan da nga relihiyon ket add met dagiti dadduma nga naala mangted taripato ken dagiti addaan-site nga mangteg taripato ti CCI, nga mabalin nga napateg iti parte ti biag da iti relihiyon wenno espiritwalidad. Mabalin nga imbitaren iti ubing/agtutubo tapnon makipartisipar, ngem saam mo pulos nga mabalin nga piliten nga sumali ti relihiyoso nga praktis dagitoy nga ubing/agtutubo.

Pakikitam dagiti saludsod ken sungbat dita baba para iti espisipiko nga paglintegan ti Hawaii Administrative Rules (HAR) 17-1625 ken 17-1627 nga mangsupsuporta iti konstitusyonal nga paglintegan dagiti ubbing ken dagiti relihiyoso da nga praktis.

## **5. Ubbing ken Agtutubo: Oryentasyon a Sekswal ken Identidad/Panakaammo ti Kinatao**

Panangsursor ti sekswal ken identidad ti kinatao ket tipikal nga parte iti panagdakkel. Dagiti ubbing ken agtutubo nga mangpakaammo ti bagi da kas LGBTQ ket kasapulan nga ikkan iti pantay nga oportunidad kas dagiti sabal inga ubbing/agtutubo. Kasta met, kasapulan da pay iti maynayon wenno espesyal a suporta tapno imanehar ti panangsursor iti identidad ti natalged ken naaywan nga lawlaw. Dagitoy ket kayramanan iti; Agpartisipar nga grupo nga sumupsuporta ti LGBTQ, wenno dagiti aktibidades ti LGBTQ a organisasyon, wenno panangeksperimento iti naduma-duma istilo ti panagbado ket panangpresentar ti bagi. Iti pannabagay ket kasapulan iti agtutubo nga makipinartisipar iti aktibidades nga mangaramid iti natalged nga espasyo para kadagiti LGBTQ sadinong iti fasilitas pangtaripato. (Iti pannabagay ket kasapulan iti pannakasucog ti mannayutop nga aktibidades para iti agtutubo nga LGBTQ sadinong ti fasilitas a pangtaripato tapno masigurado iti talged ket nasalun-at a pannakasucog).

Dagiti naala a mangted taripato ken addaan-site nga mangted taripato ti CCC ket kasapulan nga agdawat ti tulong ken impormasyon kadati materyales ken oportunidad para kadagiti LGBTQ nga ubbing ken agtutubo nu saan da pay nga ammo ken mangdawat ti konsultasyon kadwa ti trabahador ti CWS, therapist, wenno dadduma pay mayanatup nga materyales nu kasapulan. Tapno dagiti agtutubo ket makasarak ti aktibidades nga pinakamayay kadakwada pra kadagiti espisipiko nga kasapulan da, lokasyon dagiti sumupsuporta nga aktibidades nga mabalin nga adayu ket nu kasta ket mangdawat ti pagsakayan ken/wenno agadjust to curfew.

Dadduma nga maynayun nga konsiderasyon para iti agtutubo nga LGBTQ nga kayramanan iti:

- Panangted ken panangala iti badu nga nakayannatup iti personal nga identidad ti kinatao.
- Iti panagusar iti panandi nga dawaten iti agtutubo, kas: he, shewenno nu ana ti kayat na nga may-awag kenkwana.
- Suortaran ken ibaga dagiti adbokasiya para iti LGBTQ nga ubbing/agtutubo nga adda iti sosyal ken edukasyonal a lugar kas maydawat iti agtutubo.
- Sarungkarar iti ubbing/agtutubo tapno masigurado nga marikna da nga isu da ket supsuortaran ken tangtanggapen iti balay, eskwela, ken iti komunidad da.

## **6. Dagiti Masikug ken Naanakan nga Agtutubo**

- a) Masikog ken naanakan nga agtutubo-nga inang ken tatang- ket mabalin makasangu dagiti nakaynayunan pay nga balakid tapno mapadasan iti “normal a kasasaad” nga kasapulan nga maybaga iti plano para kadayti

## **NORMAL A KASASAAD DAGITI UBBING KEN AGTUTUBO SADJAY SADINONG TI FASILIDAD A PANGTARIPATO**

---

kaso da. Dagiti inang ken tatang ket kasapulan nga masuportaran para iti parte da kas nagannak kasta met iti panagpartisipar da kadagiti maykannatup ti tawen da nga aktibidades. Iti panangseryoso ken sabali pay a sursuro para iti panangpadakkel iti ubing ket kasapulan nga mayted ken iti paglintegan iti agtutubo kas maysa a nagannak ket masapul a irespeto ket supotaran iti nakayramanan da nga lugar. Dagiti maaramid nga pagyurnusan ti ubing ket kasapulan met laeng nga maaramid tapo maaddaan da iti oportunidad nga manggun-od dagiti panagbasa ken panagtrabaho nga tarigagay da kasta met dagiti ekstra-kurikular ken panangpabaknang nga kapadasan.

- b) Dagiti amma ket kasapulan nga masuportaran ken mayraman iti bago-panagsicog nga aktibidades ken sakbay nga mayyanak iti ubing da tapno masuportaran iti pannakasucog iti napigsa nga bonding ken iti anakda ken maykannatup nga panagpadakkel iti ubing nga relasyon ken iti inang ti ubing.
- c) Dagiti menor de edad nga nagannak ket agtaeng latta dagiti paglintegan da kadagiti annak da kasla met laeng kadagiti saan-menor de edad a nagannak ta uray pay nu adda da iti sisteman iti panangpadakkel iti ubbing. Nu pay kasta, nu iti ubing ket nayadayu ken iti nakadepende kanyana nga pada na nga ubing base iti kapadasan a panangabusu, pannakaliway, wenno boluntaryo nga panagikkat, kasapulan nga maaddaan iti reasonable nga kababalin tapno maytultuloy nga agdinna iti nagannak ken iti ubing.

### **7. Dagiti Ubbing ken Agtutubo nga Addaan Dacsanggasat**

- a) Dagiti ubbing ken agtutubo nga addaan dacsanggasat ken espesyal nga kasapulan ket kasapulan nga maaddaan iti pada nga oportunidad nga makapagpartisipar kadagiti aktibidades nga maykannatup ti tawen ken pannakasucog da kas kadagiti gagayyem da nga awan ti espesyal nga kasapulan.
- b) Dagiti naala nga mangted taripato ken dagiti addaan-site nga mangted taripato ti CCI ket kasapula nga makitrinnabaho ken ti CWS Worker ti ubing/agtutubo tapno maamwan inu ana nga serbisyo ken/wenno suporta iti mabalin nga kasapulan tapno malagpasan dagitoy a balakid iti panagpartisipar. Iti dadduma nga kaso, ti panangsarangten balakid ket mabalin nga kayramanan ti panangted ti adbokasiya para iti ubing/agtutubo tapno iti mangted serbisyo, eskwel, wenno organisasyon ket makatulong iti ubing/agtutubo.